

Мазипчук М. Д. Фигура Юрия Коцюбинского в контексте советской репрессивной политики в 30-х годах XX века.

Анализируется обвинение Юрия Коцюбинского в троцкистской деятельности. На основе анализа архивных источников освещены особенности следственного дела Ю. Коцюбинского. Проанализированы протоколы допросов обвиняемых. Дана попытка осветить особенности применения репрессивного аппарата к партийной верхушке УССР, на примере обвинения Ю. Коцюбинского. Прослежена связь следственных дел "Контрреволюционной троцкистской террористической организации" (1935 г.) и "Украинского троцкистского центра" с последующим развитием репрессий на территории УССР.

Ключевые слова: троцкист, Ю.М. Коцюбинский, обвинения, антисоветский, репрессии, следствие, спецслужбы.

Mazipchuk M. D. Person of Yuri Kotsyubinsky in the context of the Soviet repressive policy in the 30s of XX century.

The prosecution of Yuri Kotsyubinsky in Trotskyist activities is analyzed. Particular of the investigation file of Yu. Kotsyubinsky are highlighted based on the analysis of archival sources. Interrogation protocols of the accused are analyzed. The submitted an attempt to highlight the features of application of the repressive apparatus, regarding the party leadership of the USSR, for example, charges Yu. Kotsyubinsky. The connection of the case of "Counter revolutionary trotskyist terrorist organization"(1935) and "Ukrainian trotskyist center" the further development of repression on the territory of the USSR is displayed.

Keywords: trotskyist, Yu.M. Kotsyubinsky, accusations, anti-soviet, repressions, investigation, special services, trotskyism.

УДК 94(477)"1930"

М. С. Вороніна

**П. АНГЕЛІНА, М. ДЕМЧЕНКО ТА ІН.:
УКРАЇНСЬКА ЕЛІТА 1930-х ЧИ НІ?**

Стаття присвячена жінкам у стахановському русі в УСРР в 1930-ті роки. У першу чергу авторку цікавила гендерна складова даної проблематики: які галузі народного господарства були найсприятливішими саме для жіночого "зіркового" ударництва (фемінні чи маскулінні). Який взаємозв'язок між ліквідацією жінвідділів та презентацією жіноцтва в стахановському русі. Основною метою статті є аналіз світоглядного парадоксу в житті особистостей, які за успіхи в професії отримували можливість зробити кар'єру партійного функціонера.

Ключові слова: гендер, фемінні, маскулінні, стахановський рух, ударництво.

Більше двадцяти років в українській історіографії "пізнавальний фокус... зміщений із самоусвідомлення внутрішніх підстав на сублімацію соціокультурних комплексів через упереджену критику зовнішніх поглядів на світову й українську історію з одночасним створенням їм україноцентристських альтернатив" [1, с. 2], насправді, К.В.Кислюк стверджував це щодо української історіософії, але на нашу думку, дана фраза абсолютно характеризує і реалії сучасної історичної науки. Уже давно слід усвідомити власну самостійність і незалежність і саме з цих позицій вивчати "суто радянські" теми нашої історії. Тим більше, що "стахановський рух" розпочався саме на українській території, і найвідоміші стахановки в сільському господарстві також.

Фігура Марії Демченко залишилась масштабу республіки та СРСР, у англомовній історіографії її презентує лише Ш.Фіцпатрік та й ще суттєво помиляється, бо називає її комбайнером цукрового колгоспу [2, с.307]. Паша Ангеліна, безперечно, постать світового масштабу, і таке враження, що не згадати її для іноземних дослідників в своїх працях є поганим тоном [3, с.93]. На наших теренах дана проблематика для науковців поки не актуальна, але популярна серед пересічних українців, про що свідчить велика кількість посилань на електронні ресурси і "передрук" статті, що була опублікована у виданні затвердженому ВАК, в інтернет-газеті [4]. Мета даної роботи – проаналізувати гендерно-ментальні аспекти історії УСРР 30-х років ХХ століття й стахановського руху, зокрема.

Досліджуване явище не було кардинально новим у СРСР. Перша п'ятирічка 1928-1932 років розпочалася з вирішення інших "проблем" і результативність праці будівельників та робітників ще мало кого хвилювала за умов існування великої армії безробітних – екстенсивний шлях був пріоритетним. Щодо жіночого безробіття, то в достатньо промислово розвинутому Миколаївському окрузі до початку 1930 року воно мало застійний характер [5, арк.2], скоріш за все через суттєву маскулінізацію, та саме розвиток важкої промисловості й був головною метою індустріалізації. Втім світова криза і відповідно проблеми з інвестиціями переорієнтували пріоритети. "24 січня 1930 р. ЦК ВКП(б) звернувся до всіх трудящих з закликком достроково виконати план першої п'ятирічки і схвалив рішення ВЦРПС і ЦК ВЛКСМ про ленінський набір ударних бригад...Уже в квітні 1930 р. на Україні нараховувалося 300 тис ударників" [6, с.158], які були організовані до шостих роковин з дня смерті В.І.Леніна. До цього "ленінським набором" називали прийняття до партії, але пересічних громадян не надто цікавили перспективи вступу, до речі, показники вступу жінок навіть в ці "пільгові набори" за надто спрощеною процедурою все одно були катастрофічно низькі.

Приміром, на тій же Миколаївщині навіть 8 березня 1924 року провели під гаслом “Сплочения работницы и селянки вокруг Коммунистической партии – во имя осуществления заветов тов. Ленина”, втім до свята вступило 23 жінки (6%), 8 березня – 21(10%), після 14, а у підсумку 58 жінок, які склали 8% від загального числа “нових” комуністів [7, арк.3,16], і на то були цілком об’єктивні причини, бо перспективи примарні, а громадське навантаження реальне, не враховуючи “чистки”, де будуть копірситися в соціальному минулому. Однак ударні бригади були набрані, та, напевно, ефект був короточасний, бо вже у травні з’явилися “буксирні” і “наскрізні” бригади, а “восени 1931 після червневої наради господарників при ЦК ВКП(б), яка прийняла постанову про запровадження госпрозрахунку і збільшення внутріпромислового нагромадження – з 1942 до 13 тис бригад, з 23 тис до 174 тис робітників” [6, с.162]. Уся ця чехарда окрім В.І.Леніна не мала “особистісних маркерів”, бо ще йшла боротьба за владу, не сформувався до кінця культ особистості, як тільки владні важелі сконцентрувалися в руках Й.Сталіна, одразу з’явився запит на “персоналізований рух”: стахановський, ангелінці і т.д. Утім, за принципами психоісторії, навпаки: загальна маса населення СРСР (хоча можна навіть казати про загальноєвропейську тенденцію) “створила” запит на особистість, а не на колегіальну владу, згодом він був презентований на всіх рівнях владних структур і народного господарства, в тому числі.

Радянська історіографія чітко проголошувала, що “Могутнім поштовхом до виникнення і швидкого поширення соціалістичного змагання була стаття В.І.Леніна “Як організувати змагання”, написана в 1918 р. і вперше надрукована в січні 1929 р.” [6, с.142-144], але виникає питання: чому одне з великих творінь вождя пролетаріату одинадцять років було не затребуване. Звісно, за часів громадянської війни відбувалось соцзмагання за життя, а період НЕПу всупереч існуванню різних форм власності та намаганням уряду СРСР “керувати” законами економіки, болісно нагадував про ринкові відносини. Економічні закони відмінно продовжували працювати й під час великого “стрибка”, але в першу чергу проти того самого гегемона. Карткова система, яка була відновлена в тому ж 1929 році дискредитувала сенс ударництва, і в першу чергу це стосувалось жіноцтва, бо як не раціоналізуєш, а все одно отримаєш основні продукти за нижчою категорією, оскільки найбільше нормування продуктів отримували (окрім партфункціонерів) робітники на підприємствах важкої промисловості – тобто максимально маскулінне за своїм характером виробництва, де робітниця були виключенням навіть до революції, коли через мобілізацію були найсприятливіші умови для фемінізації робітничого складу. Крім того, головним фактором низької оплати жіночої праці вважалась низька кваліфікація, але при цьому значна частина саме кадрових робітниць була втрачена не тільки в лихоліття громадянської війни, коли приміром на Катеринославщині на передодні Жовтневого перевороту в межах боротьби з безробіттям, почали звільняти “жінок, чоловіки яких працюють на заводі” [8, с.193-196]. За часів НЕПу для робітниць, щоб урятувати їх від чергової хвилі безробіття, жінвідділи організовували курси з кардинальної перекваліфікації. Ще у 1930 році це практикувалось в столичному Харкові: на честь святкування 8 березня було заплановано “висунути 4 робітниця з членів Міськради та втягнених на завідувачів яслами; пересунути до 8 березня цього року 12 робітниць-практикантів на посади продавців у крамницях” і т.д. [9, арк.2,4]

Тільки з 1 січня 1935 року поступово почали відміняти карткову систему, яка на хліб була введена з 1929 року, а потім і на решту продовольчих та промислових товарів, інфляція, колосальна додаткова емісія, яка ще більше підштовхнула інфляцію [10]. Будь-яка держава за таких умов не здатна відповідно збільшувати заробітну плату, а СРСР тим більше не міг бути виключенням, тому звичайне ударництво для пересічних робітниць не мало сенсу, їм краще було витрати свої сили на присадибну ділянку, рукоділля, заміжжя і аборти, бо іншого шляху не збільшувати утриманців не було. Тим більше, що останні ще не були заборонені й саме робітниця мали право на пріоритетне обслуговування – “додаткові ліжка” в мед закладах.

Але навіть таке становище робітниць все одно було краще за долю колгоспниць, яка не відносилась навіть до категорії утриманців, проте на селі була абсолютна ґендерна рівність – чоловіки-колгоспники також окрім зарахованих трудових нічого не отримували, навіть комерційні магазини географічно не були на відстані досяжності для тих же ударників. Приміром, в с. Кіндрашівка Куп’янського повіту на Харківщині за 1 трудовень у 1932/33 році виплачували по 300 г зерна та 15 копійок грошима [11, с.702], тобто навіть якби зарахувався трудовень за кожний день у році, чого не було, то це нижче рівня виживання для дорослої людини, не говорячи про наявність в неї дітей... Тому й не дивно, що другим пунктом у промові на І Всесоюзному з’їзді колгоспників-ударників Й.Сталін проголосив “Наша ближайшая задача – сделать всех колхозников зажиточными”, у тексті промови, звісно, тотальна підміна понять, твердження, що “не менее 20 миллионов бедняков – спасли от нищеты и разорения, спасли от кулацкой кабалы и превратили благодаря колхозам в обеспеченных людей” [12], але ж у надрукованому вигляді більшість запам’ятає сім слів жирним шрифтом, а не десятки строк алогічного дрібного тексту.

У 1930 році були ліквідовані жінвідділи, інституції жінорганізаторів і делегатських зібрань перевели під загальний контроль парторганізацій, які не просто не впорались із цим завданням, а навіть і не прагнули помічати “жіноче питання”, особливо за межами міст. Але в результаті “форсованих рухів” село втратило значну частину чоловічого населення: строкова служба в армії, більшість студентів (бо жіноцтво навіть квоти не могло заповнити), політичні репресії стосувались в першу чергу чоловіче населення (через ґендерну диспропорцію влади), маскулінна індустріалізація відповідно затребувала маскулінні трудові ресурси й т.д. Тому у вже згадуваній промові Й.Сталіну довелося звернутися не тільки до жінок, але й до феміністичних принципів. Радянська пропаганда “крилатою” зробила фразу: “Женщины в колхозах – большая сила”, але проігнорувала – “Что касается самих колхозниц, то они должны помнить о силе и значении колхозов для женщин, должны помнить, что только в колхозе имеют они возможность стать на равную ногу с мужчиной. Без колхозов – неравенство, в колхозах – равенство прав. Пусть помнят об этом товарищи колхозницы и

пусть они берегут колхозный строй, как зеницу ока.” [виділено М.В.] [12]. Шейла Фіцпатрік і Роберта Менінг також стверджують, що в сільській місцевості держава проводила політику, яка була спрямована на звільнення сільської жінки від патріархального панування і освоєння нетрадиційних занять [13, с.18]. Проте дана суголосність із “батьком народів” пояснюється лише використанням методу дослідження національного характеру “на відстані”, що розробили на початку 1940-х років Маргарет Мід та ін. представники “школи Ф.Боаса”, однак аналіз офіційної преси, літератури, кіно та інших “продуктів” інтелігенції на теренах колишньої Російської імперії презентує висновки, які теж “на відстані” від основної маси мало писемного, нерідко повторно не писемного населення.

Дуже популярна на Заході Паша Ангеліна розпочала свою “кар’єру ударниці” під час офіційного старту цього руху і вже в 1930 році саме в цьому статусі була висунута на курси трактористів (з 1927 року працювала конюхом у ТОЗі, який у 1928 році трансформувалася в сільськогосподарську артіль). Вона “прийняла” участь у соцзмаганні ударних бригад – і результат був не надто вражаючий в 1933/34 рік – 128% від плану, єдиною цікавинкою було те, що вона очолювала жіночу бригаду, а виклик кинули чоловічій. Але навіть такого результату було достатньо, щоб наприкінці 1934 року опинитись на II з’їзді колгоспників-ударників у Москві, де і була дана перша з багатьох обіцянок Сталіну [14, арк.106]. Аналізуючи біографії інших орденосецець, однозначно можна казати, що сплеск ударництва, стахановських методів роботи та ін. в сільському господарстві розпочався наприкінці 1935 року й досяг свого піку як раз на момент проведення Всесоюзних сільськогосподарських виставок. Тобто з моменту, відміни карточної системи, доцільності в підвищенні заробітної платні завдяки особистим старанням, і між іншим участь у цих виставках мала не тільки позаекономічні бонуси: диплом першого ступеню – премія по 10000 крб. і автомобіль, другого ступеню по 5000 крб. і мотоцикл і т.д. [15, с.4].

І в даному контексті тепер є сенс відповідати на питання: П.Ангеліна, М.Демченко та ін. – українська еліта 1930-х чи ні? Ці дві засновниці “особистих рухів” були однолітками, тільки от остання з 1930 року була ланковою в колгоспі, особливо себе ніяк не проявляла. Щодо місця інших до бурхливого та знаменного 1935 року, то на I Всесоюзному з’їзді колгоспників-ударників на фото 1933 року “Делегація колгоспників Одеської області” на задньому тлі можна побачити частину обличчя єдиної жінки [16], на фото “Радянський воєначальник С.М.Будьонний в групі делегатів 1-ого Всесоюзного з’їзду колгоспників-ударників від Вінницької області” в тому ж крайньому правому задньому куті єдина жінка [17]. Деякі західні спеціалісти з історії СРСР впевнені, що конструювання біографій ударниць і стахановок спрямоване на презентацію “сталінської революції”, що “пропаганда в 1930-х роках прагнула переписати хронологію революції, роки першої п’ятирічки фігурують як вирішальна дата в звільненні Радянських жінок” [18, с.9]. Але на тому ж з’їзді Й.Сталін визнав, що були проблеми з жіноцтвом. Звісно, що про масові “бабьі бунти” ніхто відверто афішувати не буде; і це не нова хронологія революції, а нова хронологія катастрофи режиму: і як наприкінці 1918 року, так і на початку 1933 року без загравань із жіночою частиною населення не встояти було. Тому і з’являються нові профеміністичні форми діалогу: “Женщины в колхозах – большая сила”, дружини командирів промисловості та Червоної Армії, дружини стахановців. І останні три явища дисонують із пафосом, що “на відміну від нацистської родинної політики, наприклад, сталінська ідеологія не підтримувала, що місце жінок в домі...” [19, с.342], бо, в принципі це не коректне порівняння через переплетіння ґендерно-ментальних факторів з німецькою соціал-демократією [20, с.68-70]. До того ж, це різні економічні формації, і так вже трапилось, що “жіноче питання” з лютого 1917 року стало візиткою оновленої країни.

Тим не менше, і фемінні, й маскулінні приклади трудового героїзму спотикалися на банальній матеріальній зацікавленості, тому й не дивно, що на II Всесоюзному з’їзді колгоспників-ударників 11-17 лютого 1935 року було вирішено проводити Всесоюзні сільськогосподарські виставки, втім перша, з її шаленими нагородами, відбулась тільки влітку 1939 року. Але “плекання” еліти розпочалося напередодні II з’їзду. За визначенням сучасної енциклопедії еліта має “функції управління соціумом, а також вироблення нових моделей (стереотипів) поведінки, що дозволяють соціуму прилаштовуватися до оточення, яке змінюється” [21]. Що стосовно першої функції – однозначно ні, а от друга виконувалась і на офіційному, й на конкретному місцевому рівні. Фактори створення еліти далекі від ідеалу й чіткої формули або їх конфігурації не було, біографія головних “знатных людей” більше нагадує череду випадковостей, але достатньо важливим був все ж таки один компонент – особиста харизма героїні чи героя.

П.Ангеліна не була ні першою трактористкою, ні першою бригадиркою, є певні свідчення, що “Нагородили в 1938 році Надю [сестра] як бригадира орденм Леніна і П.Ангеліну другим, хоча Надя бригадиром була тільки восени, а до цього П.Ангеліна...показники завищені, влітку 1938 в проміжку між сім’ю весною та прибиранням хлібу виконувались роботи з облаштування доріг в районі грейдерних і ці роботи переводились на м’яку оранку...не вірно...” [4; 14, арк.74] Попередня і подальша хронологія життя “розцяцьковані” особистими взаємовідносинами: в основному між П.Ангеліною та її чоловіком, де перша жертва або статусна рятівниця, а другий – скандаліст.

Біографія М.Демченко – це взагалі суцільні протиріччя та таємниці, втім за нею закріплений цифровий маркер успіху – “рух п’ятисотниць” (500 центнерів буряку з гектару), однак за даними тієї ж газети “Правда”, через яку Марія Демченко звітувала всій країні, у 1936 році Наталя Балабаєнко – ланкова-стахановка колгоспу “Червоний партизан” Бахмацького району на Чернігівщині зібрала 1096 центнерів буряку з гектару [22]. Але даний рекорд пройшов не помічений, бо “символ” вже обраний.

Стосовно партійних кураторів і їх ролі в “створенні” рекордів, то це ще питання, кому більше вони були потрібні: жінці, яка з народження жила в злиднях, не мала дитинства, навчання також було не доступним, але так жили всі попередні покоління – чи тим двадцятип’ятисячникам, робітничим, що поїхали за кар’єрним

зростанням з великих міст на село й там застрягли. За великим рахунком, вони вискокки, які все одно погано засвоїли правила партійної гри, такі собі продюсери стахановців – але це разові акції, за першої можливості втрачався зв'язок, утім і їх подальший кар'єрний злет не був карколомний – тобто це був соціальний ліфт, але вони нібито піднялись на один поверх, та не подолали “сито” цього поверху. Те саме стосувалось і “зірок” - за шикарним фасадом статусів депутата Верховної Ради (що супроводжувалось – особистими охоронцем та секретарем), членством в ЦК КП(б)У й т.п., що так справляло враження на Захід – залишались ті ж самі посади. М.Демченко вдалось стати агрономом (утім аспірантура нічого не змінила), але в своєму ж селі, П.Ангеліна залишилась до кінця життя бригадиром, надія Григорівна Заглада(в 1936 році – зібрала 526 центнерів з гектара, а в 1939 році встановила світовий рекорд з врожайності льону й т.д.) до кінця життя залишилась ланковою в Черняхівському районі на Житомирщині [23, с. 50; с.423]. І все ж таки, безперечно, вони еліта УСРР 30-х років ХХ століття, бо цілком відповідали культурному рівню країни, де вони були прикладами для наслідування. Кінець-кінцем не могли все ще жити ідеалами революціонерів, не надихали вони вже друге десятиліття голодних і майже роздягнутих. Географічне та галузеве “розташування” стахановок здається цілком символічним: “старша сестра” Росія – презентується фабричною робітницею Дусею Віноградовою, а “молодша”, менш індустріально розвинута, та головне після закордонних звинувачень у голодоморі на селі – колгоспницею М.Демченко та майже пролетаркою трактористкою П.Ангеліною.

Щодо об'єктивних економічних результатів, то вони, насправді дуже примарні. Найкращим доказом може слугувати факти з колективної праці науковців АН УРСР Інституту історії 1967 року, яких важко запідозрити в прагненні принизити важливість стахановського руху. Вони не відносяться до колгоспниць-ударниць, а стосуються безпосереднього символу цього руху А.(О.)Стаханова та вугільної промисловості: “план першого півріччя не був виконаний”, що і стало приводом для “нічного” рекорду, в “1937 р. в зв'язку зневиконанням плану видобутку вугілля почалися перебої в роботі багатьох підприємств” і в 1939 році план знову не був виконаний по всім комбінатах СРСР, при цьому з часів Стаханова денну норму збільшили з 7 до 9 тон, а він видобув тоді 102 тони [6, с.196, 201, 256]. Люди, які жили в СРСР і в УРСР зокрема,безумовно, по-різному ставились до ударників, стахановців і т.п.: прагнули повторити “подвиг”, прагматично наслідували, заздрили, ненавиділи, але про їх існування точно знали. Крім того, вони були не менш важливою статтею “експорту” символів за межі СРСР – доказ унікальної прогресивності соціалістичного засобу існування.

Таким чином, досліджуючи питання “елітарності” жіночого стахановського руху, цілком впевнено можна стверджувати, що особи, яких держава за допомогою премій, орденів та високих громадських посад визнала “знатними людьми”, дійсно були елітою – бо стали таки прикладом нової поведінки. Безперечно, їх односельці бачили шляхи соціальної мобільності завдяки новаторству на своєму робочому місці, а не завдяки парт активності, результативність якої все ж таки була примарною, судячи з того, що комсомольські та комуністичні осередки в основному очолювали не місцеві. Крім того партійним чиновникам у сільській районах жіноче ударництво було більш результативним: яскраві показники, вірогідність щороку рекордів із інших сільгоспкультур, через сівозміну. До того ж можна звітувати про роботу з жіноцтвом, про їх рівність і навіть переваги з чоловіками – замість вирішення фемінних проблем (садочки, жіночі консультації, освіта і т.д.). Перспективи подальших розвідок, безумовно, мають стосуватися менш відомих загалу стахановок та ударниць.

Джерела та література

1. Кислюк К.В. Українська історіософія як феномен культурної пам'яті: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора культурології / Кислюк Костянтин Володимирович. – Харків, 2009. – 34 с.
2. Фицпатрик Ш. Сталинские крестьяне: социальная история Советской России в 30-е годы: деревня / Фицпатрик Ш. – М.: РОССПЭН, 2001. – 422 с.
3. Shulman E. Stalinism on the Frontier of Empire. Women and State Formation in the Soviet Far East. – Cambridge :Cambridge University Press, 2008 – 260 с.; Фицпатрик Ш. Повседневный сталинизм. Социальная история Советской России в 30-е годы: город / Ш.Фицпатрик; [пер. с англ. Л.Ю.Пантина]. – 2-е изд. – М.: РОССПЭН, 2008. – 336 с.
4. Вороніна М. Жіноче питання в Донбасі та феномен Паші Ангеліної (20-30-ті рр. ХХ ст.) – “Історична правда” – Режим доступу: www.istpravda.com.ua/research/2013/04/18/120943/
5. Державний архів Миколаївської області (далі ДАМО). – Ф. П-1.– Оп. 1.– Спр. 652. – Арк. 1-7.
6. Історія робітничого класу Української РСР / Редкол.: І.О.Гуржій (відп. ред.) та ін. АН УРСР. Ін-т історії. – К.: Наук.думка, 1967. – Т. 2. – 507 с.
7. ДАМО. – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 121. – Арк. 79, Арк. 3,16.
8. Октябрь в Екатеринославе (Сборник документов и материалов). – Днепропетровск: Днепропетровское областное издательство, 1957. – 378 с.
9. Державний архів Харківської області. – Ф Р-408. – Оп. 4. – Спр. 2641. – Арк. 1-55.
10. Дэвис Р.У., Хлевнюк О.В. Отмена карточной системы в СССР 1934-1935 годы. – Режим доступу: www.fedy-diary.ru/?page_id=5756
11. Історія міст і сіл Української РСР. Харківська область. – К: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1966. – 1086 с.
12. Сталин. И.В. Речь на Первом Всесоюзном съезде колхозников-ударников 19 февраля 1933 года – Режим доступу: http://www.marxists.org/russkij/stalin/t13/t13_39.htm
13. Chatterjee C., Petrone K. Models of Selfhood and Subjectivity: The Soviet Case in Historical Perspective// Ideology, Gender and Propaganda in the Soviet Union: A Historical Survey. Slavic Review Vol. 67, No. 4 (Winter, 2008), pp. 967-986. – Режим доступу: www.jstor.org/stable/27653033
14. Державний архів Донецької області (далі ДАДО). Ф.П. – 326. – Оп.1. – Спр. 450. – Арк. 1-138.

15. Главный комитет всесоюзной сельскохозяйственной выставки // Социалистическое земледелие. – 4 апреля 1941. №41(3549) С. 4. – Сайт “Старые газеты” – память пройденных дорог... – Режим доступа: www.oldgazette.ru/ssemle/04041941/index1.html
16. Российский государственный архив кинофотодокументов № 1258 – Режим доступа: rgakfd.altsoft.spb.ru/showObject.do?object=1804851259
17. Российский государственный архив кинофотодокументов № 16424 rgakfd.altsoft.spb.ru/showObject.do?object=1804851259
18. Chatterjee Choi. Soviet Heroines and Public Identity, 1930-1939//The Carl Beck Papers in Russian & East European Studies – Number 1402, October 1999 by The Center for Russian and East European Studies, a program of the University Center for International Studies, University of Pittsburgh – 36 p.
19. Goldman Wendy Z. Women, the State and Revolution: Soviet Family Policy and Social Life, 1917-1936 (Cambridge University Press, 1993; paperback edition, 1993) Spanish edition, 2010. – 356 p.
20. Воронина М.С. Робітничий жіночий рух, як “позашлюбна дитина ліберального фемінізму” // Збірник наукових праць. Серія “Історія та географія” / Харківський національний університет імені Г.С.Сковороди. – Харків: Коледікм, 2013. – Вип. 49. – С.66-70.
21. Элита - Режим доступа: ru.wikipedia.org/wiki/. – Назва з екрана.
22. 300 пудов ячменя с гектара // Правда – 2- августа 1937 № 21(7177) Сайт “Старые газеты” - память пройденных дорог... - Режим доступа: <http://www.oldgazette.ru/pravda/02081937/index1.html>
23. Історія міст і сіл УРСР. Житомирська область – К.: Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1973. – Т.6. – 727 с.; 22-й съезд КПСС (17-31 октября 1961 года): Стенографический отчет. – М.: Госполитиздат, 1962. – Т.3. – 592 с.

Воронина М. С. П. Ангелина, М. Демченко и др.: украинская элита 1930-х – или нет?

Данная статья посвящена женщинам в стахановском движении в СССР в 1930-е годы. В первую очередь автора интересовала гендерная составляющая данной проблематики: какие отрасли народного хозяйства были более благоприятными именно для женского “звездного” ударничества (феминные или маскулинные). Какая взаимосвязь между ликвидацией женотделов и презентацией женщин в стахановском движении. Основной целью статьи является анализ мировоззренческого парадокса в жизни личностей, которые за успехи в профессии получали возможность сделать карьеру партийного функционера.

Ключевые слова: гендер, феминные, маскулинные, стахановское движение, ударничество.

Voronina M. S. P. Angelina, M. Demchenko and others: Ukrainian elite of the 1930s or not?

The given paper is dedicated to women in the Stakhanov movement in the Ukrainian Soviet Socialist Republic of the 1930s. First of all the author was interested in the gender aspect of the problem given: what areas of national economy were the most favourable for women's “star” shock-working (feminine or masculine). What is the interconnection between women's department liquidation and women representation in the Stakhanov movement. The main aim of the paper is the analysis of the worldview paradox in lives of the personalities, who got for their success in jobs an opportunity to be promoted as a party organizer.

Keywords: gender, feminine, masculine, the Stakhanov movement, shock-working

УДК 94(477):296.682"1930"

Т. Г. Савчук

СТРАТЕГІЇ ВИЖИВАННЯ ПРАВОСЛАВНИХ СВЯЩЕНИКІВ У 1930-х рр.

У статті розглянуто процес адаптації колишніх священнослужителів до нових реалій життя, обумовлених проведенням колективізації та індустріалізації. З'ясовано, що в умовах формування тоталітарного режиму основними стратегіями виживання для священників стали зміна соціального статусу та місця проживання і тактика мовчання. Простежено особливості процесу адаптації колишніх священників як в умовах села, так і міста. Встановлено, що пристосування до нових умов життя в місті проходило прискореними темпами.

Ключові слова: православні священники, духовенство, радянська модернізація, повсякденне життя, стратегії виживання, радянська влада.

Вітчизняна історична наука вже обрала предметом наукового вивчення повсякденне життя людей у 1930-х рр. Інститут історії України НАН України підготував монографію, присвячену дослідженню повсякдення основних класів, соціально-професійних верств та етнічних спільнот українського суспільства [1]. У поле зору української історичної науки потрапило й повсякденне життя духовенства [2; 3; 4]. Однак багатомірність цієї проблеми спонукає до проведення додаткових розвідок і пошуку відповідей на нові питання.

На рубежі 1920–1930-х рр. відбувалися якісні зміни в радянському суспільстві. Індустріалізація, колективізація та урбанізація докорінно змінювали традиційний уклад життя людей та суспільні відносини. Як ці процеси впливали на повсякденне життя звичайного священника? Як проходила його адаптація до нових реалій життя? Які стратегії виживання застосовувалися? Саме ці питання стали предметом нашого дослідження.

Держава прямо й опосередковано регламентувала повсякдення людей, у тому числі й духовенства. Колективізація та розкуркулення знекровили українське село. Представники духовенства, які переважно проживали в сільській місцевості, залишилися без засобів до існування. Важке матеріальне становище